

JOANNA MACHUT-KOWALCZYK (Łódź)¹

Kurator z powodu ciąży w świetle akt Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego i Sądu Pokoju w Łodzi w latach 1809-1876

I. Kodeks Napoleona przewidywał powołanie kuratora z powodu ciąży, mającego sprawować nadzór nad spadkiem, który miał przypaść dziecku po jego urodzeniu. Była to konsekwencja przyznawania przez prawo *nasciturusowi* pewnych uprawnień pod warunkiem, że urodzi się żywy². W XIX w. warunkiem uzyskania uprawnień spadkowych było istnienie (choćby w formie płodu) w chwili otwarcia spadku³.

Kuratela z powodu ciąży przewidywana była w prawie francuskim, ale również w obowiązującym na południowych ziemiach polskich od 1811 r. kodeksie cywilnym austriackim⁴ oraz obowiązującym w zaborze pruskim

¹ Do 2013 r. stypendium w ramach projektu „Kształcenie kadr dla potrzeb rynku flexicurity i gospodarki opartej na wiedzy – oferta kierunków nauk humanistyczno-społecznych UE”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

² Pewien zakres uprawnień przyznawało dziecku poczętemu już prawo rzymskie. Dawne prawo polskie również. Np. w przygotowanym przez A. Zamoyskiego zbiorze praw znajdujemy m.in. Art. XX, § 10, o następującej treści: „Dziecię z wdowy po śmierci męża w czasie przyzwolonym urodzone, dziecięciem jest niewątpliwym w małżeństwie spółzonym, a zatem równe prawo z innymi dziećmi do substancji Ojca swego mieć będzie, wszelako Wdowa po śmierci męża swego oświadczyć to sąsiadom swoim, iż przez męża brzemienną została, powinna, y póty małżeństwa powtarzać nie ma, póki płodu z zmarłego męża poczętego, na świat nie wyda” (*Zbior Praw Sądowych na mocy konstytucji roku 1776 r. przez J. W. Andrzeja Zamoyskiego, ex- Kanclerza Koronnego, Kawalera Orderu Orła Białego, ułożony, y na seym roku 1778 podany*, Warszawa 1778, s. 56).

³ Art. 725 Kodeksu Napoleona [dalej: KN]: „Do dziedziczenia potrzeba koniecznie istnieć w chwili otwarcia spadku. Tak więc niezdolnymi są do dziedziczenia: 1) Ten, kto nie jest jeszcze poczęty. 2) Dziecię urodzone niezdolnym do życia. 3) Ten kto uległ śmierci cywilnej”.

⁴ ABGB regulował dość ogólnie w § 274 dopuszczalność ustanowienia kuratora dla dziecka poczętego, głównie wówczas gdy ojciec nie sprawował swej władzy ojcowskiej. Dodatkowo obowiązywała zasada, że przepis § 22 nie mógł być stosowany na szkodę dziecka. J. Mazurkiewicz, *Kuratela ventris nomine na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” (CPH), 1976, t. XXVIII, z. 2, s. 70-78.

§ 274 ABGB stanowił: „Co się tyczy nieurodzonych, ustanawia się zastępca albo dla potomstwa w ogólności, albo też dla będącego już w żywocie płodu (§ 22). W pierwszym przypadku

Landrechcie⁵. Przedstawiane rozważania na temat funkcjonowania kurateli z powodu ciąży opierają się na ustawodawstwie obowiązującym na obszarze Księstwa Warszawskiego, a później Królestwa Polskiego i literaturze dziewiętnasto- i dwudziestowiecznej. Źródła praktyki z lat 1809-1876 zaczerpnięte zostały z zespołów: *Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego* i *Sąd Pokoju w Łodzi*, zachowanych w Archiwum Państwowym w Łodzi⁶. Podjęta próba badawcza o wąskim, regionalnym charakterze, ma na celu rozważenie kierunku i charakteru dalszych badań nad poruszaną problematyką.

Kuratora z powodu ciąży określano w prawie rzymskim: *curator ventris*⁷. W praktyce dziewiętnastowiecznej spotykamy z reguły ustawowe pojęcie „kurator z powodu ciąży”⁸, w użyciu było też określenie „kurator brzucha”, „opiekun z powodu ciąży”⁹. Dziś kuratora *ventris nomine* określa się jako „kuratora dla dziecka poczętego”¹⁰.

II. Według art. 393 KN kurator z powodu ciąży mianowany był przez radę rodzinną. Potrzeba powołania „kuratora brzucha” zachodziła, gdy wdowa w chwili śmierci męża oczekiwała jego dziecka¹¹. Po 1825 r. materię tę regulował art. 352 Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego¹². Art. 357 KCKP rozstrzygnął bardziej skomplikowaną kwestię: „Jeżeli, w chwili wyrzeczonego rozwodu, albo rozłączenia na czas nieograniczony, albo uznania małżeństwa za

obowiązany jest zastępca starać się, aby potomstwo nie poniosło uszczerbku w spadku dla niego przeznaczonym; zaś w przypadku drugim, aby prawa nieurodzonego jeszcze dziecięcia utrzymane były” (*Powszechna Księga Ustaw Cywilnych dla wszystkich krajów dziedzicznych niemieckich monarchii austriackiej*, cz. 1, Wiedeń 1811).

⁵ Landrecht pruski z 1794 r., który funkcjonował w północnej i zachodniej części naszych ziem, zawierał ogólne przepisy dotyczące kuratora dziecka poczętego, regulacja w tym zakresie pojawiła się później na nowo w rozdziale IV ordynacji o opiece z 1875 r. Po wejściu w życie kodeksu cywilnego niemieckiego z 1896 r. instytucję kurateli dla dziecka poczętego regulowały § 1912 i 1918 ust. 2 (J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 70-78).

⁶ Zespół archiwalny nr 121 *Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego* zawiera materiał źródłowy z lat 1809-1856, z powiatu łęczyckiego. Zespół nr 53 *Sąd Pokoju w Łodzi* zawiera akta zgierskie i łódzkie z lat 1844-1875.

⁷ P. Niczyporuk, *Prywatnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie rzymskim*, Białystok 2009, s. 155-174.

⁸ Np.: APŁ, zespół nr 53: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 2.

⁹ APŁ, zespół nr 53: SPwŁ, *Akta Opieki nieletnich Rasalskich po Maryannie z Makowskich Rasalskiej pozostałych*, sygn. 25, k. 6.

¹⁰ J. St. Piątkowski, *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, cz. 1, Wrocław 1985; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 3, Warszawa 2012, s. 1225-1226.

¹¹ Art. 393 KN: „Jeżeli, w czasie śmierci męża, żona jest brzemienną, mianowany będzie przez radę rodzinną Kurator z powodu ciąży. Z chwilą urodzenia się dziecięcia, matka zostanie jego opiekunką, a kurator będzie jej przydanym opiekunem z samego prawa”.

¹² Art. 352 Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego [dalej: KCKP]: „Jeżeli, w czasie śmierci męża, żona jest brzemienną, mianowany będzie przez radę rodzinną kurator z powodu ciąży. Gdy żona, czując się brzemienną, zaniedbała żądać zwołania w powyższym celu rady rodzinnej, będzie mogła być usunięta od opieki nad dziecięciem, gdy się toż urodzi”.

nieważne, żona jest brzemienną, a mąż przed jej rozwiązaniem umiera, mianowany będzie przez radę familijną kurator z powodu ciąży. Żona, pod rygorem art. 352, obowiązana żądać zwołania rady familijnej, w celu mianowania kuratora, a z urodzeniem dziecka matka staje się samą przez się prawem opiekunką, jeżeli podług art. 355 i 356 opieka do niej należy”. Zatem po 1825 r. prawo przewidywało sankcję dla matki, która zataiła ciążę, a obowiązek powołania kuratora *ventris* spoczywał nie tylko na wdowie, ale również na kobiecie, gdy oczekiwała dziecka¹³ w wymienionych przez prawo okolicznościach¹⁴. Przy uchwalaniu KCKP w 1825 r. uzasadniano wprowadzenie tej zmiany w sposób następujący: „Gdy więc Kurator w tym celu mianować się mający nie jest Kuratorem osoby, lecz spadku, względnie którego przyszedł wypadek dopiero ma rozwiązać, do kogo należy z powodu ciąży, przeto tymże Kuratorem nie może być sama matka, iako przyszła opiekunka spłodzonego dziecka, gdyż ta mogłaby np. jeżeli iéy mąż na przypadek bezdzietnego zejścia swego zapisał swój majątek cały, albo w części, mieć interest osobisty przeciwny interesowi spodziewanego dziecka, lub innych osób do spadku prawo mieć mogących”¹⁵.

Prawo sugerowało, że kuratela *ventris nomine* dotyczyła wyłącznie dziecka prawnego¹⁶. Spór o to, czy można było ustanowić kuratora dla dziecka poczętego poza małżeństwem w XIX w., nie został rozstrzygnięty¹⁷.

W literaturze sformułowano pogląd, że w sytuacji, gdy oprócz *nasciturusa* z tego samego małżeństwa pozostały inne nieletnie dzieci, wystarczyło powołanie opiekuna przydanego. Według tego stanowiska, skoro powinien być powołany opiekun przydany i kurator z powodu ciąży, nic nie stało na przeszkodzie, aby obie te funkcje pełniła jedna osoba, tym bardziej, że po narodzinach dziecka kurator miał stać się z mocy prawa jego opiekunem przydanym. W przypadku powołania dwóch różnych osób, po rozwiązaniu ciąży, najmłodszy dziedzic miałby innego opiekuna przydanego niż starsze rodzeństwo¹⁸.

Kandydat powinien zatem, zakładając że matka była opiekunką główną, pochodzić z linii ojczystej nieletniego¹⁹ (podopieczny²⁰ nie mógł co do zasady wywodzić się z tej samej linii co opiekun główny, w tym przypadku matka).

¹³ „Brzemiennosc, ciąża, nazywa się stan niewiasty, gdy ona w żywocie swoim płód nosi” (H. Terlecki, *Rady zachowania się niewiast czasu brzemiennosci*, Kraków 1833, s. 18).

¹⁴ J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 63.

¹⁵ *Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825*, t. II, Warszawa 1828, s. 158.

¹⁶ Art. 393 KN (352 KCKP).

¹⁷ J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 69.

¹⁸ K.D., *Opieka*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, 1879, nr 52, s. 410-414. Podobnie: K.S. Zachariae, *Prawo cywilne francuskie*, [przekład Ostapowicz R.], Warszawa 1867, s. 407.

¹⁹ Art. 423 KN: „W żadnym przypadku opiekun głosować nie może na opiekuna przydanego, który wybrany będzie z tej linii, do której opiekun nie należy, wyjąwszy gdy jest bratem rodzonym”. Po 1825 r. KCKP nie wprowadził w tym zakresie zmian.

²⁰ W aktach opiekuńczych pojęcie opiekuna przydanego i podopiecznego stosowano zamienne. Patrz: J. Bieda, J. Machut-Kowalczyk, *Doradca i opiekun przydany w świetle ustawodawstwa i praktyki*, [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XV, Kraków 2012, s. 85-105.

Zgodnie z art. 393 KN, a po 1825 r. z art. 353 KCKP²¹, z dniem narodzin dziecka z mocy prawa matka stawała się jego opiekunką²².

Istotną dla określenia obowiązków kuratora brzucha kwestią jest określenie charakteru powierzonych mu funkcji. Trzeba rozstrzygnąć, czy jego rola ograniczała się do nadzoru nad masą spadkową, czy też powinien był otoczyć ochroną również sam płód. Przyjęcie tego drugiego stanowiska wiązałoby się z przejęciem nadzoru nad matką, a co za tym idzie – z ograniczeniem jej uprawnień przez czas trwania ciąży.

Kodeks Napoleona nie precyzował uprawnień kuratora *ventris nomine*. Deputacja, przygotowując projekt KCKP, wzięła pod uwagę m.in. orzecznictwo i doktrynę francuską²³, czego efektem było dokładniejsze określenie uprawnień kuratora w KCKP²⁴. W 1825 r. uzasadniono tę zmianę w sposób następujący: „Obowiązki Kuratora nie są w prawie francuzkiem oznaczone, lecz z tego, co powyżéy o celu téyże instytucyi powiedziano, wypływa, że Kurator iest obowiązany czuwać nad tém, aby spadek nie zginął aż do chwili, w którey stanie się pewném, kto iest spadkobiercą. Wyrażny w tey mierze przepis umieszczony został w Proiekcie, aby nie zostawić wątpliwości, iak dalece rozciągać się ma prawo Kuratora. Czyny tylko zachowawcze, lecz nie zarządzaące, do niego należą; w ogólności zaś do tego wszystkiego będzie upoważnionym i obowiązany, co do utrzymania tylko Massy w całości potrzebném być się okaże”²⁵.

Status kuratora brzucha był co do zasady zbliżony ze statusem opiekuna. Głównym jego obowiązkiem była dbałość o interesy dziecka poczętego, nie-narodzonego²⁶. Przez okres ciąży kurator powinien dbać, aby przyszedł majątek *nasciturusa* nie uległ uszczerbkowi²⁷. W XIX w. obowiązywało przeświadczenie, że kurator *ventris nomine* był przede wszystkim kuratorem spadku²⁸, a nie dziecka. Nałożony przez prawodawcę obowiązek dbałości o majątek dotyczył

²¹ Art. 353 KCKP: „Kurator winien czuwać nad utrzymaniem w całości spadku lub takiej jego części, jakaby na oczekiwane dziecko przypadła. Z urodzeniem dziecka matka staje się opiekunką, a kurator będzie z prawa opiekunem jego przydanym”.

²² W.H. Gawarecki, *Rozprawa o opiekach z przystosowaniem prawa cywilnego w Królestwie Polskim istniejącego, Dziełko dla Osób sprawujących Opieki, lub im podlegających*, Warszawa 1823, s. 16.

²³ J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 63.

²⁴ Ibidem, s. 61-64.

²⁵ *Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825*, t. II, s. 158.

²⁶ S. Pawłowski, *Prawo cywilne – skrót wykładów*, rok akad. 1926/27, s. 27; F.R., *Co mówi prawo o dzieciach i opiece nad nimi*, Warszawa 1906, s. 21.

²⁷ Art. 353 KCKP: „Kurator winien czuwać nad utrzymaniem w całości spadku lub takiej jego części, jakaby na oczekiwane dziecko przypadła. Z urodzeniem dziecka matka staje się opiekunką, a kurator będzie z prawa opiekunem jego przydanym”.

²⁸ Instytucja kuratora spadku była przewidziana przede wszystkim dla spadku wakującego. Art. 813 KN stanowił: „Kurator spadku wakującego ma przedewszystkiem obowiązek wykazać stan jego przez spisanie inwentarza: wykonywa i poszukuje prawa spadkowe; odpowiada na powództwa przeciwko spadkowi wytoczone; zarządza, pod obowiązkiem złożenia gotowizny znajdu-

nie tylko spadku po ojcu, ale wszelkich spadków, które mogły temu dziecku przyspaść, o ile urodziło się żywe²⁹. Zakładano, że miał on obowiązek działać w interesie prawowitych spadkobierców, jeżeli zachodziła obawa, że ciąża była podstępem albo dziecko, którego oczekiwała, nie pochodziło od jej męża. Kurator powinien chronić wówczas całość spadku, do czasu wyjaśnienia sprawy³⁰. Nietrudno sobie wyobrazić sytuację, gdy matka symulując ciążę, zamierzała wyłudzić część spadku z uszczerbkiem dla dzieci pochodzących z pierwszego małżeństwa³¹. W literaturze z pierwszej połowy XX w. utwierdziły się poglądy, zgodne z którymi kurator dziecka poczętego był kuratorem spadku, a nie dziecka³².

Dyskusja nad potrzebą utrzymania w prawie polskim kurateli *ventris nomine* pojawiała się przy okazji opracowywania projektów zmian Kodeksu Cywilnego Królestwa Polskiego z lat 1834, 1842³³, 1850, 1852. Jednak żaden z tych projektów nie wpłynął na zmianę obowiązujących przepisów KCKP, a w 1861 r. komisja kodyfikacyjna została rozwiązana.

Ostatecznie przepisy KCKP dotyczące kurateli dziecka poczętego pozostały w mocy bez zmian aż do roku 1945³⁴ r., gdy uchylił je art. X punkt 1 dekretu z 14 maja 1946 r. o przepisach wprowadzających prawo opiekuńcze³⁵, a instytucję kuratora dla dziecka poczętego uregulowano w art. 56 dekretu z 1946 r. W świetle tego prawa kuratora dla *nasciturusa* ustanawiano, jeżeli zachodziła potrzeba ochrony jego przyszłych praw. Funkcję kuratora należało powierzyć przede wszystkim jednemu z rodziców³⁶. W literaturze z tego okresu znajdujemy poglądy, że kurator miał chronić wszelkie przyszłe intere-

jącej się w spadku i pieniędzy pochodzących z ceny ruchomości lub nieruchomości przedanych, do kasy skarbowej, a to dla zachowania praw i pod obowiązkiem zdania rachunku komu wypadnie”.

²⁹ E. Muszalski, *Prawo cywilne obowiązujące w b. królestwie kongresowem, Prawo osobowe i familijne, Prawo rzeczowe*, Warszawa 1932, s. 192-193. Podobnie: F.R., op. cit., s. 21.

³⁰ K.S. Zachariae, *Prawo cywilne francuskie*, [tłum. R. Ostapowicz], Warszawa 1867, s. 407.

³¹ *Prawo cywilne familijne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowane na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego*, Warszawa 1932, s. 185.

³² Obowiązki kuratora sprowadzać się miały do ochrony schedy narodzić się mającego sukcesora i kontroli przebiegu ciąży – zabezpieczenia innych sukcesorów przed matką, która mogła symulować ciążę, a później połów, aby zagarnąć spadek. H. Konic uważał instytucję kuratora brzucha za przeżytek, który powinien być jak najszybciej usunięty z obowiązującego prawa: skoro matka po urodzeniu dziecka była jego opiekunką, nie było potrzeby ustanawiać nad nią kurateli tylko dla tego, że była brzemienią. Podobnie twierdził nieco później K. Lutostański sugerując, że ustanowienia kuratora ciąży domagać się mogła każda zainteresowana osoba, nawet dla wdowy, która nie twierdziła, że spodziewa się dziecka (J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 64-69).

³³ Projekt ten w ogóle nie przewidywał kurateli z powodu ciąży. J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 64-65.

³⁴ Projekty kodyfikacji prawa małżeńskiego z 1929 r. i 1934 r. nie przewidywały zmiany zasad funkcjonowania kurateli z powodu ciąży (J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 65-69).

³⁵ Art. X dekretu z dnia 14 maja 1946 r., *Przepisy wprowadzające prawo opiekuńcze*.

³⁶ Art. 56 dekretu z 14 maja 1946 r., *Prawo opiekuńcze*: „§1. Dla dziecka poczętego lecz nieurodzonego ustanawia się kuratora, jeżeli jest to niezbędne celem strzeżenia jego przyszłych praw.

sy dziecka, nie ograniczając się do ochrony spadku. Przepisy dekretu zostały uchylone w 1950 r. przez przepisy wprowadzające kodeks rodzinny ustawą z 27 czerwca 1950 r. Kuratelę dla dziecka poczętego regulował odtąd art. 29 ustawy z 18 lipca 1950 r. Zrezygnowano z wprowadzania pierwszeństwa rodziców przy wyborze kuratora³⁷. Zasady te utrzymano w art. 182 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 1964 r.

Kuratelę dla dziecka poczętego obecnie reguluje art. 182 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (*Dla dziecka poczętego, lecz jeszcze nie urodzonego, ustanawia się kuratora, jeżeli jest to potrzebne do strzeżenia przyszłych praw dziecka. Kuratela ustaje z chwilą urodzenia się dziecka*)³⁸.

III. Z inicjatywą ustanowienia kurateli występowała z reguły wdowa. Wyboru kuratora dokonywała rada rodzinna zgromadzona pod nadzorem właściwego organu³⁹.

Oświadczenie wdowy, że pozostaje w ciąży ze zmarłym mężem, było wystarczającą podstawą do powołania kuratora. Prawo nie wymagało dodatkowych dowodów⁴⁰. Rada rodzinna nie miała obowiązku ustalać, czy wdowa faktycznie oczekuje dziecka⁴¹. W pierwszych miesiącach, kiedy oznaki ciąży nie były jeszcze widoczne, rodzina musiała zaufać wdowie. Być może dlatego „kuratora brzucha” rady rodzinne powoływały z zasady w ostatnim trymestrze ciąży. Trudno powiedzieć czy była to praktyka przypadkowa, czy też zamierzona. Niemniej im bardziej zaawansowana była ciąża, tym większa była szansa na urodzenie się dziecka. W praktyce członkowie rady rodzinnej, podejmującej odpowiednią decyzję, nie wymagali od wdowy żadnych dowodów potwierdzających jej stan. Nie było też żadnych oświadczeń potwierdzających lub podających w wątpliwość ojcostwo zmarłego męża⁴².

§2. Kuratorem należy przede wszystkim ustanowić jedno z rodziców. §3. Kuratela ustaje z chwilą urodzenia się dziecka”.

³⁷ J. Mazurkiewicz, op. cit., s. 81-85.

³⁸ Dziś przewiduje się ustanowienie kuratora dla dziecka poczętego, w wyjątkowej sytuacji, m.in. gdy przed jego urodzeniem rodzicom nie przysługiwała władza rodzicielska. Można ustanowić kuratorem jednego z rodziców, o ile między nim a *nasciturusem* nie zachodzi sprzeczność interesów. Kurator taki jest ustanawiany z urzędu przez sąd opiekuńczy właściwy według miejsca zamieszkania lub pobytu matki. Kuratela ustaje z mocy prawa z chwilą narodzin dziecka (J.St. Piątkowski, op. cit.; *Kodeks rodzinny i opiekuńczy...*, s. 1225-1226).

³⁹ J. Machut-Kowalczyk, *Rada rodzinna pod powagą sądu pokoju w świetle akt lęczyckich, zgierskich i łódzkich z lat 1809-1876*, Łódź 2014, s. 140-141.

⁴⁰ K.S. Zachariae, op. cit., s. 407.

⁴¹ I. Walewski, *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825) objaśniony motywami do prawa i jurysprudencją*, Warszawa 1872, s. 140-141.

⁴² APŁ, zespół nr 53: SPwŁ: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich po Maryannie z Makowskich Rasalskiej pozostałych*, sygn. 25, k. 8 [dalej: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*]; *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, sygn. 46, k. 1 [Dalej: *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*]; *Akta nieletnich Dietsch*, sygn. 43, k. 1-2 [Dalej: *Akta nieletnich Dietsch*].

Zdarzały się jednak przypadki nieustanowienia kurateli. Np. 20 listopada 1822 r. wpłynął do sądu pokoju w Łęczycy wniosek wójta gminy Chełmno, w którym występował w obronie wdowy. Wójt stwierdził: „Kiedy iednak uwolniona z Więzienia Wdowa przybyła do mnie z zażaleniem, iż z Maiątku tego nie tylko utrzymywanie się iest iey wypowiedzone, lecz nadto wstąpienie przez tegoż Brata i Jego Oyca bez najmniejszego zapewnienia sposobie do życia nakazane, czego Ona iako w Ciąży Miesiąc trzeci być maiąca się uskutecznić niechcąc, o protekcję w tem razie prosi”⁴³. Z akt opiekuńczych dowiadujemy się, że sąd bezskutecznie próbował ustanowić opiekę nad pozostałą małoletnią, której pochodzenie zdaniem krewnych jej męża było nieprawe (rodzina zmarłego powoływała się na akt urodzenia małoletniej, z którego wynikało, że urodziła ją panna. Później już po urodzeniu dziewczynki ich krewny ożenił się z nią, ale nie uznał jej formalnie za swoje dziecko). Tymczasem wdowa oczekiwała kolejnego dziecka, tym razem pochodzącego z małżeństwa. Nie doszło jednak ani do ustanowienia opieki nad małoletnią, ani do powołania kuratora z powodu ciąży – rada familijna w ogóle się nie zebrała⁴⁴.

Wdowa pozostająca w ciąży po śmierci męża ubiegała się o zwołanie rady familijnej w celu powołania kuratora. Jeżeli po zmarłym mężu pozostali małoletni sukcesorowie, matka wnosząc o zwołanie rady familijnej, w celu ustanowienia nad nimi opieki, wskazywała, że poza wybraniem opiekunów zachodziła potrzeba ustanowienia kuratora z powodu ciąży. Tak właśnie 16/28 stycznia 1870 r. Hana z Adlerów Goldstejn wystosowała wniosek do Sądu Pokoju w Łodzi o zwołanie rady familijnej nieletnich Goldstejn. We wniosku wdowa oświadczyła: „Mąż mój Jakób Goldstejn zmarł tu w Łodzi w dn: 11 Grudnia r. z. pozostawiwszy po sobie czworo nieletnich dzieci (...) nad którymi wypada urządzić opiekę i obok tego zamianować kuratora z powodu ciąży, gdyż jestem brzemienną”⁴⁵.

28 maja/9 czerwca 1874 r. Emilia Rasalska, wnosząc o zgromadzenie rady familijnej, oświadczyła: „Po Andrzeju Rassalskim mężu moim w d. 7 b. m. i r. zmarłym pozostało dwoje nieletnich dzieci: Franciszek Xawery lat 3½ i Romuald lat 1½ liczący w małżeństwie ze mną zrodzonych, obok tego jestem brzemienną i dla tego należy ustanowić dla moich dzieci opiekę i dodać mi opiekuna z powodu mej ciąży”⁴⁶.

Na posiedzeniu rady familijnej najpierw matka informowała radę, że spodziewa się dziecka zmarłego męża, a następnie prosiła o ustanowienie kuratora z powodu ciąży. Potem rada familijna podejmowała odpowiednią uchwałę. Jeżeli wniosek dotyczył zarówno powołania opiekunów, jak i kuratora, wów-

⁴³ APŁ, zespół 121: SPPL, *Akta opiekuńcze nieletniej Boyling, córce po Augustynie Boyling*, sygn. 18, k. 6-7.

⁴⁴ *Ibidem*, k. 4-14.

⁴⁵ *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, k. 1.

⁴⁶ *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 6.

czas rodzina podejmowała jedną uchwałę⁴⁷. Jeżeli prośba o ustanowienie kuratora pojawiała się później, wówczas rada rodzinna podejmowała odrębną decyzję⁴⁸.

Według założeń doktryny rada rodzinna, dokonując wyboru kuratora, powinna stosować kryteria, jakich prawo wymagało dla kandydata na opiekuna przydanego, skoro po narodzinach dziecka miał się nim stać z mocy prawa. W łódzkiej praktyce nie znaleźliśmy potwierdzenia tego poglądu. Np. kuratora z powodu ciąży ustanowiła 28 marca/9 kwietnia 1856 r. rada rodzinna nieletnich Rasalskich. Matka wniosła na posiedzeniu o powołanie opiekuna przydanego i ustanowienie kuratora z powodu ciąży. W protokole odnotowano: „Andrzej Rasalski jak przekonywa akt zejścia jego d. 26 Maja/7 Czerwca 1874 r. życie zakończył a że pozostawił po sobie nieletnie dzieci na wstępie z imion wymienione dla tychże wypadu wybrać opiekuna przydanego gdyż opiekę główną jako matka przy sobie zatrzymuje. Nadto oświadczyła że znajduje się w 8 miesiącu ciąży więc zachodzi potrzeba ustanowienia kuratora z powodu ciąży”⁴⁹.

Najpierw rada rodzinna utrzymała przy obowiązkach opiekunki głównej matkę i powołała opiekuna przydanego. Następnie rodzina podjęła kolejną uchwałę, której treść została dopisana do protokołu posiedzenia na lewym jego marginesie⁵⁰. Decyzja zgromadzenia była następująca: „wreszcie rada rodzinna na kuratora spowodu pozostawiania Emlii Rassalskiej w 8 miesiącu ciąży na zasadzie art. 352 K. C. P. Tomasza Fokczyńskiego z pomiędzy siebie wybiera”⁵¹.

Podobnie postąpiła 26 stycznia/7 lutego 1870 r. rada rodzinna nieletnich Goldsejn. Na początku posiedzenia matka wniosła o ustanowienie opieki i kuratora z powodu ciąży. W protokole zapisano: „Nadto oświadczyła, że za życia męża zaszła z nim w ciążę i w tej od kilku miesięcy zostaje, dla spodziewanego więc dziecka wypadu wybrać kuratora”⁵². Rada rodzinna wybrała na kuratora członka z linii matki, a na opiekuna przydanego dziadka ze strony ojca nieletnich. Uchwała rady brzmiała: „Rada rodzinna Po wysłuchaniu powyższych wniosków i wzajemnem między sobą porozumieniu się, uznając słusznem żądanie Hany Goldsejnowej, tę jednozgodnie przy opiece głównej, jaka z prawa jej służy, w myśl Art. 349 K. C. Pol. utrzymuje, a na przydanego opiekuna wybiera z pomiędzy siebie Hila Goldstejna, na Kuratora zaś z powodu ciąży matki nieletnich obiera Mośka Komusiewicza”⁵³.

⁴⁷ *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, k. 2.

⁴⁸ Np.: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8.

⁴⁹ *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8.

⁵⁰ Członkowie, przewodniczący, pisarz poświadczyli ważność uzupełnienia swoimi inicjałami.

⁵¹ *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8.

⁵² *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, k. 2.

⁵³ *Ibidem*.

Akta opiekuńcze świadczą zatem o wybieraniu innej osoby na opiekuna przydanego dla nieletnich, a innej osoby na „kuratora brzucha”. Poza tym na kuratora z powodu ciąży wdowy Rasalskiej wybrano jej ojca, co świadczyło o nieuwzględnianiu konsekwencji związanych z dokonaniem wyborem. Podobnie postąpiła rada familijna nieletnich Goldstein, tu również kurator wywodził się z tej samej linii co opiekunka główna. O stosunku łączącym kuratora i opiekuna przydanego dowiadujemy się z komparycji protokołu posiedzenia⁵⁴.

Inaczej wyglądała sytuacja wdowy, gdy poza dzieckiem, którego oczekiwała, pozostali małoletni pochodzący z poprzedniego małżeństwa ojca. W aktach opiekuńczych nieletnich Dietsch czytamy o posiedzeniu rady familijnej, które odbyło się dnia 12/24 lutego 1870 r., podczas którego wdowa i macocha nieletnich wniosła o ustanowienie nad nimi opieki i powołanie kuratora z powodu ciąży. W protokole odnotowano: „Zebranej w takim składzie pod prezydencją Podśędka Sądu radzie familijnej, Marya Dietsch przedstawiła, że mąż jej Rudolf Fridelin Dietsch, a ojciec nieletnich dzieci na wstępie z imion wymienionych był poddanym Cesarstwa Austriackiego i tylko za paszportem w mieście Łodzi przebywał, że zaś dnia 19. Lutego (...) roku bieżącego jak przekonywa akt zejścia w Łodzi życie zakończył, a matka nieletnich Laura z Lebsterów Dietsch jeszcze w roku 1863 (...) zmarła, zatem dla nieletnich ich dzieci, jako niemających ojca, ani matki, wypada ustanowić przede wszystkim opiekę prawną i najwłaściwszym jest wybranie na opiekuna głównego Arna Liebsteina, jako najbliższego ich Krewnego, zwłaszcza że ten nieletnie dzieci zabrać do siebie zamierza – Dalej Marya Dietsch przedstawiła, że sama pozostaje w siódmym miesiącu Ciąży ze zmarłym mężem (...) i że ma zamiar wyprowadzić się do Drezna w Królestwie Saskim gdzie ma rodzinę”⁵⁵. Rada familijna powołała opiekę zgodnie z sugestią macochy i wybrała kuratora z powodu ciąży⁵⁶.

Wdowa oczekująca dziecka zmarłego męża miała obowiązek zwołać radę familijną w celu mianowania kuratora. Ustawodawca, aby zapobiec zatajeniu przez matkę ciąży, przewidział w art. 352 KCKP konsekwencję niezwołania rady familijnej przez matkę, którą mogła być nawet utrata opieki nad dzieckiem po jego urodzeniu⁵⁷.

Akta opiekuńcze dowodzą tego, że matka nie zawsze zwoływała radę familijną przed narodzinami oczekiwanego dziecka. Np. matka nieletnich Kronsilber, mimo że jej mąż zmarł 1/13 października 1865 r., zwołała radę familijną dopiero na 22 czerwca/4 lipca 1866 r. w interesie dwojga swoich dzieci:

⁵⁴ *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8. Podobnie: *Akta Opieki nieletnich Goldstein*, k. 2.

⁵⁵ *Akta nieletnich Dietsch*, k. 1-2.

⁵⁶ Treść uchwały ustanawiającej kuratelę brzmiała: „Dalej rada familijna z powodu ciąży Maryi Dietsch ustanawia dla niej Kuratora, zgodnie z Artykułem 352 Kodeksu Cywilnego Polskiego, w osobie Rudolfa Kindlera”. *Ibidem*.

⁵⁷ I. Walewski, *op. cit.*, 140-141. Podobnie: F.R., *op. cit.*, s. 21; E. Muszalski, *op. cit.*, s. 192-193.

dwuletniej Aby i sześciomiesięcznego Arona. Zatem w chwili otwarcia spadku po jej mężu była w ciąży. Nie znajdujemy jednak w aktach opiekuńczych żadnych śladów, by wdowa próbowała ustanowić wcześniej kuratelę. Mimo niezwołania rady familijnej dla powołania kuratora rada familijna nie pozbawiła jej prawa do opieki nad dziećmi. Rodzina ograniczyła się do powołania opieki. Nikt nie żądał od wdowy wyjaśnień⁵⁸.

Rada familijna nakładała obowiązki na wybranego kuratora⁵⁹. Np. w protokole posiedzenia rady familijnej nieletnich Goldstejn 26 stycznia/7 lutego 1870 r. odnotowano: „i na tak wybranych opiekunów i kuratora wkłada obowiązek aby spis pozostałości po ojcu nieletnich jak najspieszniej postarali się i takowy do decyzji radzie familijnej przedstawili”⁶⁰.

Podobnie postąpiła w 12/24 lutego 1870 r. rada familijna nieletnich Dietsch. Uchwała brzmiała: „Dalej rada familijna z powodu ciąży Maryi Dietsch ustanawia dla niej Kuratora, zgodnie z Artykułem 352 Kodeksu Cywilnego Polskiego, w osobie Rudolfa Kindlera i na tak wybranych opiekunów i Kuratora wkłada obowiązek, aby o spis pozostałości po ojcu nieletnich jak najspieszniej postarali się i takowy do Decyzji radzie familijnej przedstawili”⁶¹.

Po wskazaniu przez radę familijną kuratora, osoba, na którą padł wybór, powinna formalnie tę decyzję zaakceptować. W protokołach posiedzenia znajdujemy stwierdzające to formuły. Np. pod uchwałą rady familijnej nieletnich Dietsch odnotowano: „Obecni powyższej uchwale Opiekunowie i Kurator obowiązki na nich włożone przyjęli”⁶². Takie adnotacje spotykamy również po osnowie uchwał ustanawiających opiekę. Zatem niezależnie czy obowiązki przyjmował kurator, czy też opiekun, pojawiała się o tym informacja w protokole⁶³.

Kurator mógł żądać przedsięwzięcia środków zachowawczych, zabezpieczających spadek. Powinien np. dopilnować opieczutowania majątku, spisania inwentarza pozostałości, itd.⁶⁴

⁵⁸ Rada familijna uchwaliła: „Po wysłuchaniu powyższych wniosków i wzajemnem między sobą porozumieniu się, jednozgodnie Chanę z Prusaków Kronsilberową jako matkę nieletnich, w myśl Art. 349 K. C. P. przy opiece głównej utrzymuje, a na przydanego Opiekuna wybiera z pomiędzy siebie Eliasza Kronsilber i na tak wybranych opiekunów wkłada obowiązek, aby o spis pozostałości po Ojcu nieletnich jak najspieszniej postarali się i takowy w czasie właściwym do Decyzji radzie familijnej przedstawili”. APŁ, nr zespołu: 53, SPwŁ, Akta opieki nieletnich Kronsiber, sygn. 29, k. 1-2.

⁵⁹ J. Machut-Kowalczyk, op. cit., s. 141.

⁶⁰ *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, k. 2.

⁶¹ *Akta nieletnich Dietsch*, k. 1-2.

⁶² *Akta Opieki nieletnich Goldstejn*, k. 2; *Akta nieletnich Dietsch*, k. 1-2. Podobnie: *Akta Opieki nieletnich Rasalskich*, k. 8.

⁶³ Np.: APŁ, zespół nr 121: SPPL: *Akta Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego dotyczące się Opieki Nieletnich Domzałów*, sygn. 24, s. 8; *Akta Opiekończe nad Nieletniem Bogumile Bastanie Sądu Pokoju Powiatu Łęczyckiego*, sygn. 20, k.7.

⁶⁴ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskim*, Warszawa 1885 r., s. 166-167.

Dbanie o interesy spadkowe *nasciturusa* wiązało się z nadzorowaniem stanu masy spadkowej. Tak właśnie w aktach opiekuńczych natrafiamy na przykład upoważnienia kuratora do odbioru funduszu należącego do masy spadkowej. Np. 28 marca/9 kwietnia 1870 r. rada rodzinna nieletnich Dietsch podjęła uchwałę następującej treści: „sumę stąd otrzymaną Arnemu Liebster Głównemu opiekunowi nieletnich Dietschów i Rudofowi Kindler Kuratorowi spodziewanego dziecka z Maryi Dielschowej żony spadkodawcy wydać postanawia, wkłada jednakże na nich obowiązek, aby sumę tę hipotecznie w pewnym miejscu na rzecz nieletnich zabezpieczyli i dopilnowanie tego porucza Wilhelowi Martin przydanemu opiekunowi”⁶⁵.

Interesy spadkowe *nasciturusa* uprawniały kuratora do brania udziału w radach rodzinnych pozostałych pupili. Akta opiekuńcze potwierdzają przypadek uczestniczenia kuratora w posiedzeniu rady rodzinnej. W komparycji protokołu rady rodzinnej nieletnich Dietsch, odbytej dnia 28 marca/9 kwietnia 1870 r., odnotowano: „Stawili się także (...) 10. Rudolf Kindler, Obywatel, Kurator z powodu ciąży Maryi z Klinków Dielschowej”⁶⁶.

Ponieważ akta opiekuńcze nie zawierają informacji o narodzinach oczekiwanego sukcesora, nie wiemy czy kurator *ventris nomine* stawał się z mocy prawa opiekunem przydanym, czy też w praktyce kuratela wygasła, a dla nowonarodzonego dziecka ustanawiano opiekę przydaną w osobie podopiecznika pozostałych nieletnich bądź innej.

IV. Dziecko poczęte, a jeszcze nienarodzone, miało zagwarantowaną ochronę swoich praw spadkowych⁶⁷. Nie było jednak pewności czy się urodzi, a jeżeli nawet by się urodziło, czy będzie zdolne do życia⁶⁸.

Rady rodzinne w powiecie/okręgu zgierskim, a później w Łodzi, ustanowiły kuratora brzucha trzy razy, na osiemdziesiąt trzy opieki, których funkcjonowanie udokumentowane jest w APŁ z lat 1844-1876⁶⁹. W powiecie łęczyckim była próba ustanowienia takiego kuratora, jednakże nieskuteczna (jedna próba na czterdzieści osiem opiek udokumentowanych w APŁ z lat 1809-1856⁷⁰). Trudno ustalić czy wynikało to z kłamstwa wdowy, że oczekuje dziecka, czy też z powodu poronienia⁷¹, czy z jeszcze innych przyczyn.

⁶⁵ Akta nieletnich Dietsch, k. 3-4.

⁶⁶ Ibidem, k. 3.

⁶⁷ E. Muszalski, op. cit., s. 192.

⁶⁸ Ibidem, s. 193.

⁶⁹ J. Machut-Kowalczyk, op. cit., s. 24-26.

⁷⁰ Ibidem, s. 22-24.

⁷¹ Literatura dokumentuje występowanie na ziemiach polskich poronień w XIX-XX w. Dane statystyczne odnoszą się do poronień w ogóle – nie da się ich odnieść do okoliczności związanych z kuratelą z powodu ciąży. Niektóre opracowania zajmują się problematyką przypadków spędzenia płodu (np.: Z. Olszewski, *Rozpoznanie lekarskie w Archiwum Rabki-Zdroju (1786-1920)*, Kraków 1961, s. 24-31; Ks. S. Podoleński, *O życie nienarodzonych*, Kraków 1933, s. 6-12; M. Chylak,

XIX w. charakteryzował się wyjątkowo liczną śmiertelnością wśród dzieci i nie tylko⁷². Wpływ na taki obraz demograficzny tamtego okresu miały m.in. występujące epidemie⁷³, mniejsza wiedza medyczna, inny styl życia.

Akta opiekuńcze pokazują nam, że rzadko ustanawiano kuratora z powodu ciąży. Trudno rozstrzygnąć czy wynikało to z niewiedzy, zaniechania, czy też z braku okoliczności rodzących potrzebę ustanowienia takiej kurateli. Po przeanalizowaniu akt opiekuńczych jedynie w 5 wypadkach możemy stwierdzić ciążę wdowy. Nie mamy informacji natomiast czy oczekiwane dzieci przyszły na świat. Materiał niestety nie zawiera informacji na tyle miarodajnych, aby móc formułować wnioski, o tym jak kurator wywiązywał się z powierzonych mu przez prawo obowiązków. Ma to zapewne związek z ewentualnym charakterem aktywności tego organu. Podejmował działanie, o ile w tym krótkim okresie (z reguły do trzech miesięcy), przyszła matka zdecydowała się na czynność wymagającą jego udziału. Brakuje też informacji o losach kuratora, mianowicie o tym, czy rzeczywiście stawał się opiekunem przydanym narodzonego dziecka, tak jak chciało tego prawo, czy też również w tym przypadku występowała odmienna praktyka. Biorąc pod uwagę, że w Łodzi kuratelę ustanawiano w praktyce najczęściej pod koniec ciąży, zatem, gdy dochodziło do poronienia we wczesnym okresie ciąży, w aktach opiekuńczych tego rodzaju informacji nie było.

Biorąc pod uwagę pojawiające się pytania co do samego ustanawiania kurateli, czynności podejmowanych przez osoby pełniące tę funkcję, jak również losy kurateli po narodzeniu się dziecka, celowe byłoby podjęcie dalszych badań źródłowych obejmujących inne powiaty. Cenne było by również przyjrzenie się dyskusji na ten temat w czasopismach i innych źródłach epoki.

Śmierć w następstwie spędzenia płodu z Zakładu Medycyny Sądowej U. J. K. we Lwowie (...) na podstawie przypadków stwierdzonych sekcyjnie we Lwowie w dziesięcioleciu 1927-1936, Lwów 1938, s. 4-15).

⁷² Np. w departamencie poznańskim połowa populacji w latach 1809-1810 nie dożyła 12 lat. Pewien wpływ na deformację rozkładów zgonów mogły mieć m.in. niekonsekwentne kwalifikowanie zgonów niemowląt i urodzeń martwych. W większości przypadków urodzenia martwe mogły nie zostać zarejestrowane. Wśród przyczyn śmierci występowało nieterminowe bądź martwe urodzenie się (M. Kędelski, *Umieralność trwanie życia ludności Wielkopolski w XIX w.*, Poznań 1996, s. 30-161; T. Janiszewski, *O współzależności między ilością urodzeń i śmiertelnością odesków*, Warszawa 1938, s. 10-18).

⁷³ Np. w Królestwie Polskim wystąpiła w latach 1852-1853 epidemia cholery, która pochłonęła 49,3 tys. ofiar śmiertelnych, a w 1855 r. 39,6 tys. (M. Kędelski, op. cit., s. 72-73).

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum Państwowe w Łodzi:

Zespół nr 53 „Sąd Pokoju w Łodzi” zawiera akta zgierskie i łódzkie z lat 1844-1875.

Zespół nr 121 „Sąd Pokoju Powiatu Łęczyckiego”.

Źródła drukowane:

Dyaryusz Senatu Sejmu Królestwa Polskiego 1825, t. II, Warszawa 1828.

Dziennik Praw Królestwa Polskiego, t. 10, Warszawa 1925.

Pawłowski S., *Prawo cywilne – skrót wykładów, rok akad. 1926/27*.

Powszechna Księga Ustaw Cywilnych dla wszystkich krajów dziedzicznych niemieckich monarchii austriackiej, cz. 1, Wiedeń 1811.

Prawo cywilne rodzinne. Pokrewieństwo i powinowactwo; uznanie, uprawnienie i wywód rodu; przysposobienie; opieka; ubezwłasnowolnienie. Opracowane na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. Lutostańskiego, Warszawa 1932.

Walewski I., *Kodeks Cywilny Królestwa Polskiego (Prawo z r. 1825) objaśniony motywami do prawa i jurysprudencją*, Warszawa 1872.

Zbiór Praw Sądowych na mocy konstytucji roku 1776 r. przez J. W. Andrzeja Zamoyckiego, ex- Kanclerza Koronnego, Kawalera Orderu Orła Białego, ułożony, y na seym roku 1778 podany, Warszawa 1778.

Zawadzki S., *Prawo cywilne obowiązujące w Królestwie Polskiem*, t. 1, Warszawa 1860.

Literatura:

Bieda J., Machut-Kowalczyk J., *Doradca i opiekun przydany w świetle ustawodawstwa i praktyki*, [w:] *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XV, Kraków 2012.

Chylak M., *Śmierć w następstwie spędzenia płodu z Zakładu Medycyny Sądowej U. J. K. we Lwowie (...) na podstawie przypadków stwierdzonych sekcyjnie we Lwowie w dziesięcioleciu 1927-1936*, Lwów 1938.

F. R., *Co mówi prawo o dzieciach i opiece nad nimi*, Warszawa 1906.

Gawarecki W. H., *Rozprawa o opiekach z przystosowaniem prawa cywilnego w Królestwie Polskim istniejącego, Dziełko dla Osób sprawujących Opieki, lub im podlegających*, Warszawa 1823.

Janiszewski T., *O współzależności między ilością urodzeń i śmiertelnością osesków*, Warszawa 1938.

K. D., *Opieka*, „Gazeta Sądowa Warszawska”, 1879, nr 52.

Kędelski M., *Umieralność i trwanie życia ludności Wielkopolski w XIX w.*, Poznań 1996.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Komentarz, red. K. Pietrzykowskiego, wyd. 3, Warszawa 2012.

Machut-Kowalczyk J., *Rada rodzinna pod powagą sądu pokoju w świetle akt łączyczych, zgierskich i łódzkich z lat 1809-1876*, Łódź 2014.

- Mazurkiewicz J., *Kuratela ventris nomine na ziemiach polskich w XIX i XX w.*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 1976, t. XXVIII, z. 2.
- Muszalski E., *Prawo cywilne obowiązujące w b. królestwie kongresowem, Prawo osobowe i familijne, Prawo rzeczowe*, Warszawa 1932.
- Niczyporuk P., *Prywatnoprawna ochrona dziecka poczętego w prawie rzymskim*, Białystok 2009.
- Okolski A., *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskim*, Warszawa 1885.
- Olszewski Z., *Rozpoznanie lekarskie w Archiwum Rabki-Zdroju (1786-1920)*, Kraków 1961.
- Piątowski J. St., *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, cz. 1, Wrocław 1985.
- Podoleński S. Ks., *O życie nienarodzonych*, Kraków 1933.
- Terlecki H., *Rady zachowania się niewiast czasu brzemienności*, Kraków 1833.
- Zachariae K. S., *Prawo cywilne francuskie*, [tłum. R. Ostapowicz], Warszawa 1867.

A LEGAL GUARDIAN APPOINTED DUE TO PREGNANCY
IN THE LIGHT OF THE ACTS BY THE MAGISTRATES' COURT
OF ŁĘCZYCA COUNTY AND THE MAGISTRATES' COURT IN ŁÓDŹ
BETWEEN 1809 AND 1876

Summary

The Napoleonic Code bound a widow who was pregnant to complete the formalities necessary to convene a family council. This organ was supposed to appoint a legal guardian because of the pregnancy. This matter was similarly regulated by the Civil Code of the Kingdom of Poland from 1825 which also included sanctions towards a mother who did not discharge this duty. In such a situation, a woman could have lost her right to care for her child.

The main task of the legal guardian appointed because of the pregnancy was to take care of the future inheritance rights of the conceived baby. In the practice in Łęczyca between 1809 and 1856, there was only one attempt to appoint a legal guardian. In the practice in the Zgierz County between 1844 and 1876, the appointment of a *ventris nomine* legal guardian took place very rarely. There are only 5 documented cases in which the widow was pregnant from the acts of the Magistrates' Courts in Łęczyca County, Zgierz County and in Łódź. From those 5, the family councils appointed *ventris nomine* legal guardians only in 3 cases. The pregnancy of the future mother was already in an advanced stage (in the third trimester of the pregnancy) in each of those cases. The guardianship ceased by virtue of law when the baby was born (the legal guardian became then a natural guardian and the mother became the main legal guardian).

LE TUTEUR NOMMÉ EN RAISON DE LA GROSSESSE,
À LA LUMIÈRE DU DOSSIER DE LA COUR DE PAIX DE DISTRICT
DE ŁĘCZYCA ET DE LA COUR DE PAIX DE ŁÓDŹ,
DANS LES ANNÉES 1809-1876

Résumé

Le Code Napoléon a obligé une veuve qui était enceinte de remplir des formalités nécessaires pour convoquer un conseil familial. Cet organisme devait nommer un tuteur en raison de sa grossesse. Cette question était réglemantée de *manière semblable* par le Code civil du Royaume de Pologne entré en vigueur en 1825. En plus, le Code prévoyait les sanctions contre les mères qui ne satisfaisaient pas à cette obligation. La femme pourrait, dans de telles circonstances, perdre son droit de garde de son enfant.

Les obligations d'un tuteur nommé en raison de la grossesse consistaient principalement à prendre en charge les futurs droits de succession du nasciturus. Dans la pratique, à Łęczyca, dans les années 1809-1856, il n'y avait qu'une seule tentative d'établir une telle institution. Dans la pratique, à Zgierz, dans les années 1844-1876, les nominations d'un tuteur *ventris nomine* avaient lieu très rarement. Aux dossiers de Łęczyca, Zgierz et Łódź figurent au total seulement 5 cas confirmés des veuves enceintes. Pour ces 5 cas, un conseil familial n'a nommé que 3 *ventris nomine*. Dans chacun de ces cas, la grossesse a été déjà avancée (troisième trimestre). Conformément à la loi, la tutelle cessait au moment de la naissance de l'enfant (le tuteur devenait son gardien auxiliaire, et la mère sa gardienne principale).

